Nenad Konstantinović
advokat, Beograd

POLICIJSKI DOSIJEI: POGLED IZ UGLA OTPORA

Rezime: Otvaranje dosijea značilo bi jasan i konkretan raskid sa prethodnim režimom i pokazalo bi na vrlo praktičan način jedan novi demokratski obrazac u državi – državi bez tajnih policija koje se bave proizvoljno imenovanim unutrašnjim neprijateljima. Otvaranjem dosijea bila bi izvršena i rehabilitacija žrtava tajnih policija. Otvaranjem dosijea bio bi ispunjen osnovni preduslov da se započne sa pravom reformom Službe državne bezbednosti, kao i preduslov da se ratovi vođeni na teritoriji eks Jugoslavije stave u novi istorijski kontekst. Autorov zaključak je da je potrebno nastaviti sa pritiskom radi donošenja Zakona o otvaranju dosijea i da to ostaje kao jedan od ključnih koraka ka prekidu sa prevaziđenim načinom razmišljanja policijske države i vođenja politike koja se u ogromnoj meri oslanja na manipulaciju tajnim i državnim službama i podacima koje su one sakupljale. Siguran sam da bi ovakav zakon, osim što bi sprečio zloupotrebu tajnih podataka samom činjenicom da bi oni postali javni, sprečio i otimanje političkih stranaka oko prevlasti i uticaja nad vojskom i policijom, i omogućio da se ove institucije reformišu i postanu servisi države, a ne pojedinaca ili raznih političkih opcija.

Ključne reči: otvaranje dosijea, policijski dosijei, Otpor, Zakon o otvaranju dosijea Službe državne bezbednosti.

U periodu od osnivanja Otpora 1998, a naročito posle bombardovanja 1999. godine, počela su masovna privođenja i hapšenja aktivista Narodnog pokreta otpor kako od strane Javne bezbednosti MUP-a, tako i od strane Državne bezbednosti Republike Srbije. Prema evidenciji MUP-a Srbije, Javna bezbednost privela je i obradila 1544 člana Otpora i formirala isto toliko dosijea koji su sadržali fotografije i otiske prstiju. Prema našim podacima, evidencija MUP-a je nepotpuna i taj broj kreće se preko 2000 privedenih ili uhapšenih članova Otpora. Nemamo podataka o tome koliko članova Otpora je imalo dosijee Državne bezbednosti iz razloga što se mnogi od naših aktivista nisu interesovali da li ti dosijei postoje. Prema podacima koje imamo, odnos između broja dosijea Javne bezbednosti i Državne bezbednosti varira od mesta do mesta. Na primer, u Loznici petoro aktivista ima dosije Javne bezbednosti, a troje od njih i Državne, dok u Kragujevcu osamdeset aktivista ima dosijee u Javnoj bezbednosti, a svega tri u Državnoj bezbednosti.

Ovde treba napraviti razliku između dosijea Javne bezbednosti i drugih koje su vodile tajne policijske i vojne službe, kao što su Služba

državne bezbednosti Republike Srbije, zatim savezna Služba bezbednosti, Služba bezbednosti pri Ministarstvu inostranih poslova, kao i vojna obaveštajna služba i kontraobaveštajna služba.

Svi dosijei iz evidencije Javne bezbednosti "svečano" su vraćeni Narodnom pokretu otpor, mi smo ih pregledali i opšti utisak je da su oni nepotpuni, odnosno da su mnogi podaci iz tih dosijea izvađeni i uklonjeni. Svi dosijei međusobno izgledaju vrlo slično i to kao da su otkucani dan pre nego što su nam uručeni. Opštinski ogranci Ministarstva unutrašnjih poslova su iz cele Srbije slali dosijee u MUP Srbije u Beogradu, gde su prikupljani izvesno vreme, tako da nas sve ovo navodi na zaključak da su dosijei ponovo "obrađeni" pre nego što su nam uručeni. Treba napomenuti da dosijei Javne bezbednosti ni ne spadaju u kategoriju tajnih policijskih dosijea, odnosno oni nisu označeni oznakom državne tajne. Dosijei Javne bezbednosti kao takvi nikada nisu bili predmet našeg preteranog interesovanja, osim radi sprečavanja manipulacije njima, odnosno, traženo je vraćanje dosijea aktivistima Otpora da ne bi ostali zabeleženi u evidenciji policije kao lica koja su privođena.

Postoji zabluda da su "tajni" policijski dosijei u Jugoslaviji ikada otvoreni – međutim, oni se i dalje nalaze u arhivama službi koje su ih vodile ili vode i dalje i, nažalost, oni se i dalje koriste u velikoj meri. U jednom trenutku vlast koja je došla posle 5. oktobra 2000. godine bila je izložena pritisku javnosti da ispuni jedno od svojih predizbornih obećanja koje se odnosilo na potrebu otvaranja tajnih policijskih dosijea i pod tim pritiskom je vlada Republike Srbije 22. maja 2002. godine donela Uredbu o skidanju oznake poverljivosti sa dosijea vođenih o građanima Republike Srbije u Službi državne bezbednosti, umesto da donese Zakon o otvaranju dosijea službi bezbednosti. Nažalost, čak ni ovo lošije rešenje, Uredba, nije trajala dugo, već je promenjena posle osam dana i 31. maja Vlada Republike Srbije donosi novu uredbu, sa drugačijim nazivom – Uredba o stavljanju na uvid određenih dosijea vođenih o građanima Republike Srbije u službi državne bezbednosti. Samom promenom uredbe promenjen je i pristup otvaranju dosija u službi državne bezbednosti u smislu da se oni praktično ni ne otvaraju, već se samo stavljaju na uvid onim građanima o kojima su ti dosijei vođeni, s tim što se o sadržini dosijea nije smelo javno govoriti jer oni i dalje predstavljaju državnu tajnu. Još jedna velika manjkavost same Uredbe je to što se ona odnosi samo na dosijee koji su vođeni o građanima Republike Srbije i koji se odnose na problematiku unutrašnjih neprijatelja, odnosno unutrašnjeg ekstremizma i terorizma. Postavlja se pitanje koje su to druge kategorije pod kojima su vođeni dosijei o našim građanima, koliko još tih kategorija ima i koliki je broj građana, odnosno dosijea koji se vode, a koje ova uredba nije obuhvatila.

Dakle ovaj postupak, odnosno donošenje i jedne i druge uredbe, bio je pokušaj Vlade da prikaže kako je ispunjeno predizborno obećanje, a da to suštinski ne uradi – sa ciljem da se smanji pritisak javnosti. Kao zaključak ostaje činjenica da je otvaranje policijskih dosijea jedino moguće donošenjem Zakona o otvaranju dosijea, zakona koji bi obuhvatio sve kategorije dosijea vođenih o građanima naše zemlje i to ne samo one vođene od strane BIA, odnosno službe Državne bezbednosti, već i drugih, prethodno pomenutih, službi bezbednosti. Jedino na ovaj način će problem biti adekvatno rešen, a ti dosijei moraju biti izmešteni iz poseda službi bezbednosti i stavljeni u Nacionalnu agenciju, koju bi imenovala Skupština Srbije i koja bi njima raspolagala u skladu sa zakonom. Ovo rešenje onemogućilo bi dalje korišćenje podataka iz dosijea, odnosno zloupotrebu tih podataka, a koja je sasvim očigledna kroz pojedina sredstva javnog informisanja.

Takođe, Zakonom se svakom građaninu, o kojem je dosije vođen, mora omogućiti uvid u svoj lični dosije, kao i uvid u podatke koji se na to lice odnose, a koji se nalaze u dosijeima drugih lica, naravno uz saglasnost tog drugog lica.

Zakonom se mora omogućiti i mogućnost kopiranja celokupnog dosijea ili njegovih delova. Zakonom bi se predvideo i postupak ispravljanja netačnih podataka na inicijativu lica o kojem se dosije vodi. Ovo su samo neke od odredaba koje bi morale biti sadržane u novom Zakonu, a koje bi omogućile stvarno otvaranje policijskih dosijea.

Takav zakonski predlog već je urađen od strane stručnih grupa, ali bez obzira na apele javnosti, nevladinih organizacija i nekih političkih partija, niti je postojala, niti danas postoji, politička volja u Parlamentu da takav zakon bude i izglasan. Iako su mnoge parlamentarne stranke javno vrlo glasne u svojim stavovima da dosijee treba otvoriti, izgleda da se nikada ne sete da u Parlamentu predlog Zakona stave na dnevni red. Ostaje nam zato da sumnjamo da se stvarni razlozi zbog kojih se poslanici u parlamentu i lideri političkih stranaka u parlamentu plaše otvaranja policijskih dosijea nalaze u činjenici da će se saznati da su neki – možda i mnogi – od njih bili saradnici Miloševićevog režima ili doušnici, odnosno saradnici službi bezbednosti, ili da možda postoji opravdan strah da bi neki od njih otvaranjem dosijea došli pod udar Zakona o lustraciji zbog kršenja ljudskih prava.

Osim istine o pojedinim političarima, otvaranjem dosijea saznalo bi se ko su bili doušnici, odnosno potkazivači, među profesorima i zaposlenima na Univerzitetima, među tadašnjim opozicionim političkim strankama, među umetnicima, novinarima i ostalim javnim ličnostima čije je činjenje direktno uslovilo i dovelo do kršenja prava drugih ljudi, odnosno čiji je rad doveo do toga da oni o kojima su vođeni dosijei budu zatvarani, slati na višegodišnju robiju, osuđivani na "montiranim" pro-

cesima, ili gubili posao, onemogućavani u profesionalnom napredovanju, izbacivani iz škola i fakulteta, blaćeni u javnim sredstvima informisanja i slično.

Sa druge strane, možda se razlog za oklevanje sa otvaranjem dosijea nalazi i u nespremnosti takozvane političke elite da se suoči sa onim što se dešavalo u prošlosti – kako u periodu vladavine Josipa Broza, tako i u periodu vladavine Slobodana Miloševića – ali ono što je sigurno ishod ove nespremnosti jeste činjenica da je nemoguće izgraditi demokratsko društvo na čvrstim osnovama ukoliko se ne suočimo sa zločinima koji su činjeni i ne shvatimo pravu prirodu totalitarnih režima u kojima smo živeli. Otvaranje dosijea značilo bi jasan i konkretan raskid sa prethodnim režimom i pokazalo bi na vrlo praktičan način jedan novi demokratski obrazac u državi – državi bez tajnih policija koje se bave proizvoljno imenovanim unutrašnjim neprijateljima. Otvaranjem dosijea bila bi izvršena i rehabilitacija žrtava tajnih policija. Otvaranjem dosijea bio bi ispunjen osnovni preduslov da se započne sa pravom reformom Službe državne bezbednosti, kao i preduslov da se ratovi vođeni na teritoriji eks Jugoslavije stave u novi istorijski kontekst.

Ja sam lično imao prilike da vidim dosije koji je Služba državne bezbednosti vodila o meni. Nažalost, mnoge detalje sam u međuvremenu zaboravio, a i one koje nisam ne mogu da iznosim u javnost. Pokušaću makar da opišem koja vrsta podataka se nalazi u dosijeu.

Sam dosije sadrži sve moje lične podatke i podatke o svim članovima moje porodice: podatke o roditeljima, bratu, kakva smo mi porodica, kakvi su nam politički stavovi, da li se roditelji slažu sa mojim političkim angažmanom ili ne.

Podaci su sakupljani od komšiluka, od zaposlenih na fakultetima gde su moji roditelji bili profesori, od raznih došnika na Pravnom fakultetu, na kojem sam studirao i naravno od lica koja su bila zadužena za moje praćenje i prisluškivanje.

Podaci o meni sa fakulteta, kakav sam student, sa kim se družim, da li sam komunikativan i slično, očigledno su dobijani od studenata saradnika službe, jer je moj dosije otvoren još u vreme Studentskog protesta 96-97.

U dosijeu se takođe nalaze analize o aktivnostima vezanim za Otpor, izveštaji prisluškivanih telefonskih razgovora, izveštaji sa sastanaka, naročito Saveta Otpora, koji sam ja vodio, imena članova Saveta, razgovori koji su vođeni, podaci o raznim sastancima, zatim podaci o raznim poznatim ličnostima koje su podržavale Otpor ili bile uključene u aktivnosti Otpora.

Zanimljivo je i to da za sva druga lica koja se pominju u mom dosijeu, a koja su bila uključena u rad Otpora, pored njihovog imena piše

da i ona imaju otvorene dosijee u DB, a naveden je i broj dosijea. I ja, kao i svi aktivisti Otpora, zavedeni smo kao srpski ekstremisti, što je bio formalni razlog otvaranja dosijea. Saznao sam takođe da u pojedinim dosijeima piše na kraju da je posle petog oktobra utvrđeno da nismo ekstremisti, pa su dosijei zatvoreni.

Vrlo malo ima podataka na osnovu kojih bismo mogli otkriti druge metode prikupljanja podataka, osim naravno onih očiglednih – stalnog prisluškivanja mobilnih i kućnih telefona. U slučaju dozvola za prisluškivanje postoje razlike, u smislu da u nekim dosijeima postoji dozvola za prisluškivanje predsednika Vrhovnog Suda, u to vreme vršioca dužnosti, Balše Govedarice. Inače ta dozvola mora biti svakih šest meseci produžavana, a po mom saznanju u mnogim dosijeima takve dozvole uopšte nema, iako je primenjen isti metod prisluškivanja! Takođe, postoje podaci i o ugrađivanju prislušnih uređaja u privatne prostorije, pretresu ličnih stvari, i to u kancelarijama ili prilikom putovanja, na aerodromu, ali nema preciznih podataka o tome u kojim su prostorijama, stanovima ili kancelarijama stavljeni uređaji, niti podataka o tome da li su skinuti – verovatno i da nisu.

Ono što je iz dosijea više nego očigledno izvađeno, jesu podaci o tome koji su ljudi te dosijee pravili, koji su operativci na tome radili, a naročito ko su bili doušnici unutar naše organizacije, među profesorima na Univerzitetu, odnosno među zaposlenima u bilo kojoj organizaciji koji su davali informacije i podatke. Ono što je sigurno jeste da je doušnika bilo svuda, čak i u najmanjem selu, što nam govori i podatak iz dosijea našeg aktiviste iz Valjeva, koga je Služba pratila čak u selu Šarbane, odakle je njegova majka rodom – u dosijeu postoji detaljan izveštaj o njegovoj najširoj familiji, dedama i babama, koji je očigledno dao neko iz tog sela.

Što se naše organizacije tiče, iz dosijea naših aktivista iz unutrašnjosti vidi se da je čak i u manjim grupama, koje su imale četiri ili pet ljudi, bilo doušnika, s obzirom na to da su razgovori bili preneti od reči do reči. Sa druge strane, na osnovu analize podataka iz dosijea ljudi koji su osnovali Otpor u Beogradu, može se reći da je Državna bezbednost raspolagala samo onim informacijama koje se nismo ni trudili da sakrijemo i koje su bile daleko manje bitne u odnosu na ono što je bila naša glavna strategija. Ne postoji ni jedan izveštaj sa bilo kog od bitnih sastanaka ili o bitnim odlukama koje smo donosili van prostorija Otpora, kancelarija ili stanova nekoga od nas, uz, naravno, isključene mobilne telefone i izvađene baterije.

U nekim dosijeima postoje eventualno šifrovana imena, dok su u većini i takva imena prebojena belilom i sa jedne i sa druge strane ili je prelepljena traka (žuta ili šarena) da se ne bi videlo koji su ljudi u pitanju. U svakom slučaju, dosijei nisu kompletni.

Takođe, u jednom od dosijea se navodi da je sve rađeno uz foto dokumentaciju, a u njemu nema ni jedne fotografije. Pored toga, u njima ima mnogo praznina, neobrađenih događaja ili događaja koji su jednostavno izbačeni. Ima mnogo netačnih podataka, vrlo loših zaključaka i začuđujuće katastrofalnih procena.

Najdeblji dosije je dosije Slobodana Homena, koji sadži oko 175 mini-dosijea. Kroz njegov dosije je u stvari obrađena čitava organizacija, nabrojan je veliki deo naših javnih akcija, tako da je to najbolja arhiva onoga šta je Otpor od svog nastanka do petog oktobra radio. Najznačajniji podatak koji smo iz tog dosijea saznali, a ranije nismo znali, jeste da je Otpor formiran 27. oktobra 1998. godine u jednom kafeu u Beogradu. U tom velikom dosijeu nalaze se zapisi svih telefonskih razgovora koje smo vodili Homen i ja, ili Ivan Marović, Milja Jovanović i drugi iz našeg okruženja. Nažalost, daleko više podataka o mom angažmanu u Otporu nalazi se u Homenovom nego u mom dosijeu, odnosno, kako sam saznao, na svakoj strani se pominje moje ime, ali ja taj dosije ne mogu da vidim.

Otporov stav je da je potrebno nastaviti sa pritiskom radi donošenja Zakona o otvaranju dosijea i da to ostaje kao jedan od ključnih koraka ka prekidu sa prevaziđenim načinom razmišljanja policijske države i vođenja politike koja se u ogromnoj meri oslanja na manipulaciju tajnim i državnim službama i podacima koje su one sakupljale. Siguran sam da bi ovakav zakon, osim što bi sprečio zloupotrebu tajnih podataka samom činjenicom da bi oni postali javni, sprečio i otimanje političkih stranaka oko prevlasti i uticaja nad vojskom i policijom, i omogućio da se ove institucije reformišu i postanu servisi države, a ne pojedinaca ili raznih političkih opcija.

Nenad Konstantinović

POLICE FILES: AN OUTLOOK FROM THE STANDPOIT OF OTPOR

Summary

Opening of files would imply a clear and concrete break with the former regime and would show, in a very practical way, a new democratic pattern in the state – state without secret police, which deal with arbitrarily, designated internal enemies. By the opening of files, rehabilitation of secret police victims would also take place. Opening of files would also mean the fulfilment of the basic requirement of commencing true reform of the State Security Service, as well as a precondition for the wars lead on the territory of former Yugoslavia to be put in a new historical context.

The author's conclusion is that it is necessary to continue with pressure for the passing of the Act on Opening of Files and that it remains as one of the key steps to be taken towards rupture for the outdated way of thinking of the police state and with politics that largely draws on manipulation with secret and state services and the data they collected. The author is sure that such statute, in addition to preventing abuse of confidential data by the very fact they become public, would also prevent the scramble of political parties about domination and influence over the army and the police, and enable the reform of these institutions, so that they would become state services, and not in service of individuals or various political options.

Key words: opening of files, police files, Otpor, Act on Opening of State Security Service files.